

WPROWADZENIE

Coraz trudniej jest wyobrazić sobie szkołę bez pedagoga czy psychologa. Rosną też społeczne oczekiwania wobec ich działań. Powoli przestają oni być postaciami enigmatycznymi, które mają swój gabinet gdzieś na końcu szkolnego korytarza. Przystają również być kimś, do kogo idzie się za karę, a więc osobami, których należy się bać. Obecnie uczestnicy procesu edukacyjnego (nauczyciele, uczniowie, rodzice) są bardziej świadomi zadań pedagoga czy psychologa szkolnego niż kiedyś. Dokonują oceny ich pracy i wiedzą, że wśród nich są ci z powołaniem oraz tacy, których aktywność ogranicza się tylko do spełniania urzędniczych obowiązków. Dlatego też uczniowie, a także ich rodzice i nauczyciele, dostrzegając ten fakt, zaczynają coraz głośniejszy artykułować swoje potrzeby i wymagania. Oczekują, że poza nabytą i ustawicznie pogłębianą specjalistyczną wiedzą pedagog i psycholog powinni również pracować nad własnym rozwojem osobistym, który pomoże im w wypełnianiu roli powiernika, rzecznika praw ucznia, inicjatora i koordynatora różnych działań (pogadank, spotkań, wykładów, warsztatów, treningów itp.), a także diagnosty, organizatora współpracy z rodzicami, mediatora, twórcy programów profilaktycznych, doradcy zawodowego itd. W „społecznym umyśle” tworzy się idealny obraz pedagoga/psychologa szkolnego jako osoby mądrej, aktywnej i pełnej zapału, do której młodzi ludzie lgną, nauczyciele przychodzą po radę, a i rodzice jej nie unikają.

Książka, którą Państwo trzymacie w ręku, ma pomóc w zbliżaniu się do tego ideału, albowiem jej autorzy postawili sobie za cel wspomóc pedagoga/psychologa w jego pracy. Dzięki niej nie tylko wzbogacą oni swoją psychologiczno-pedagogiczną wiedzę, ale znajdą też wiele praktycznych porad i propozycji ćwiczeń z uczniami.

Całość przedstawianego opracowania odnosi się do sugerowanych przez Grażynę Katrę (2010, s. 25) dwóch kategorii działań pedagoga/psychologa szkolnego, tj. monitoringu procesu edukacyjnego i elementów środowiska wychowawczego oraz działań w zakresie psychoprofilaktyki zachowań problemowych wychowanków, a także interwencji i promowania pozytywnych wzorców i rozwoju uczestników szkolnych interakcji. Zgodnie z tym kluczem w pierwszym rozdziale Barbara Braun koncentruje się na tkwiących w uczniu przyczynach jego trudności w nauce. Wskazuje, że część z nich, jak obniżenie inteligencji czy parcjalne deficyty percepcji (warunkujące dysleksję), jest uwarunkowana biologicznie, inna część natomiast zależy od doświadczeń osobistych, mających wpływ na postrzeganie przyczyn zdarzeń czy własnej osoby. Autorka w odniesieniu do tej drugiej kategorii uwarunkowań uwzględnia problemy motywacji do nauki (rozpatrywane z punktu widzenia różnych teorii), poczucia wpływu na zdarzenia i związanego z nim optymizmu, pesymizmu czy swobody wyboru. Zwraca też uwagę na to, że istotnym problemem jest podział zadań i współpraca między specjalistami pracującymi z dziećmi na terenie szkoły, tj. pedagogiem, psychologiem a nauczycielami.

Tę konieczność synergicznego działania specjalistów zajmujących się dzieckiem o nieprawidłowym rozwoju podkreśla również w następnym rozdziale Agnieszka Mazur. Omawia w nim wybrane zaburzenia okresu rozwojowego występujące u dzieci w wieku szkolnym, tj. zaburzenia lękowe, zaburzenia hiperkinetyczne oraz, rzadziej spotykane, całościowe zaburzenia rozwojowe – autyzm dziecięcy i zespół Aspergera. Specjalny akcent kładzie na społeczny aspekt zachowania dzieci – ich funkcjonowanie w rolach społecznych (ucznia, kolegi) oraz zdolności do uczestniczenia w interakcjach społecznych. W tym wszystkim dostrzega istotną rolę nauczyciela jako osoby mającej możliwość obserwowania w czasie i w relacji z innymi zachowania dzieci oraz stymulowania dalszego przebiegu procesu rozwojowego we współpracy z pedagogiem, psychologiem, psychiatrą.

Każdy z tych specjalistów w przypadku zetknięcia się z dzieckiem sprawiającym trudności dydaktyczne i/lub wychowawcze wcześniej czy później będzie musiał nawiązać kontakt z jego rodzicami. Dlatego też Kinga Kaleta w trzecim rozdziale postuluje, aby zamiast wciąż preferowanego koncentrowania się wyłącznie na samym dziecku poszukiwać uwarunkowań niektórych jego problemów rodzinnie. Jej zdaniem teoria systemowa pozwala zidentyfikować te mechanizmy funkcjonowania rodziny, które składają się na problemy poszczególnych jej członków, w tym konkretnego dziecka zgłaszającego się (lub zgłaszanego) do szkolnego psychologa czy pedagoga. Autorka proponuje stosowanie techniki genogramu, pomocnej do poznawania i rozumienia kontekstu rodzinnego, a także innych dostępnych obecnie metod badania systemów rodzinnych. Przedstawia też model pracy z uczniem i jego rodziną wraz z praktycznymi wskazówkami organizowania spotkań rodzinnych w warunkach szkolnych.

Anna Róg w kolejnym rozdziale pisze, że *lepiej jest zapobiegać, niż leczyć*, i w tym kontekście porusza kwestie roli pedagoga szkolnego w profilaktyce zachowań ryzykownych dzieci. Charakteryzuje najczęściej przejawiane przez młodzież zachowania ryzykowne z uwzględnieniem nowych zagrożeń, jakimi są nadmierne korzystanie z komputera i Internetu (infoholizm) oraz sięganie po środki odurzające (m.in. „dopalacze”). Przedstawia także podstawowe przyczyny takich zachowań. Ponadto podaje procedurę budowania programów profilaktycznych z uwzględnieniem podstaw prawnych profilaktyki w szkole, poszczególnych etapów konstruowania programu oraz istoty czynników chroniących i czynników ryzyka. Wskazuje również najskuteczniejsze strategie profilaktyczne. Na zakończenie przedstawia czynniki tkwiące zarówno w szkole, jak i poza nią, które mogą utrudniać lub wspierać realizację działań profilaktycznych.

Podstawowym zadaniem pedagoga/psychologa w szkole jest wspieranie rozwoju osobistego uczniów, stąd dwa kolejne rozdziały książki poświęcone zostały temu zagadnieniu. W pierwszym z nich Justyna Mróz skupia się na dwóch obszarach oddziaływań na ucznia, tj. wspieraniu rozwoju jego osobowości i sfery emocjonalnej. Obok teoretycznego wyjaśnienia prawidłowości rozwojowych wskazuje, jakie są możliwości

diagnozy w zakresie emocjonalności człowieka, oraz przedstawia przykłady ćwiczeń, które można wykorzystać bezpośrednio w pracy z wychowankami. Natomiast w następnym rozdziale pedagog/psycholog szkolny znajdzie potrzebne wiadomości na temat tego, jak można wspomagać rozwój społeczny ucznia. Jolanta Szczurkowska podaje w nim nie tylko informacje podstawowe dotyczące kompetencji społecznych, ale też te, które mówią o tym, jakie warunki muszą być spełnione, aby rozwijanie umiejętności społecznych uczniów nie było hipokryzją, lecz miało dobre podstawy w autentyczności, akceptacji i empatyczności pedagoga/psychologa szkolnego jako wzoru osobowego dla ucznia. W rozdziale omówiono niektóre umiejętności społeczne i zaproponowano ćwiczenia, które można wykorzystać w pracy z uczniami i sobą samym. Ponadto zasugerowano pewne techniki wpływu społecznego, które mogą pomóc w przełamywaniu oporu otoczenia wobec inicjowanych działań.

Od pedagoga/psychologa szkolnego oczekuje się również pomocy w podejmowaniu decyzji dotyczących przyszłego zawodu. Na ile jednak poradnictwo zawodowe jest działaniem promowanym, a na ile marginalizowanym zastanawia się w rozdziale siódmym Małgorzata Krawczyk-Blicharska. Jej zdaniem nowoczesnie rozumiane poradnictwo zawodowe musi umożliwiać aktywnym Europejczykom kierowanie własnym życiem i rozwojem. Poradnictwo spełniając swoją edukacyjną rolę, powinno dodawać każdej jednostce odwagi do odpowiedzialnego uczestnictwa i decydowania o własnym losie, w różnym wieku i na dowolnym etapie rozwoju. Dlatego też istnieje pilna potrzeba pogłębiania świadomości dotyczącej znaczenia i ważności poradnictwa zawodowego oraz działań doradczych realizowanych w systemie edukacji (na różnych szczeblach i poziomach). Przede wszystkim służyć ma to ukazaniu celowości prowadzenia tego typu działań i ich efektów oraz zrozumieniu, przed czym mogą one chronić. Autorka postuluje, aby uświadomić władzom oświatowym, organom prowadzącym, nadzorowi pedagogicznemu, kadrze zarządzającej i każdemu nauczycielowi, że jest to swoista inwestycja w człowieka, której celem jest budowanie poczucia własnej wartości, a także odpowiedzialności za własne życie i rozwój zawodowy.

W końcowym rozdziale Małgorzata Kaleta-Witusiak poddaje dyskusji kwestię tego, czy pełnienie poszczególnych ról w szkole – nauczyciela, pedagoga, psychologa – ma szansę na rozwinięcie się współpracy między jednostkami je pełniącymi, czy raczej będzie rodzić rywalizację między nimi. Uważa, że oczekiwania uczniów wobec nauczycieli, pedagogów szkolnych i psychologów są tak różnorodne, że – chociaż funkcje osób wykonujących te zawody są powszechnie znane – to są one traktowane dwubiegunowo: jako komplementarne lub jako rywalizacyjne w sensie kompetencyjnym. Przedstawia zarys ról pełnionych przez przedstawicieli wymienionych zawodów z uwzględnieniem działań i aktywności podejmowanych wobec uczniów. Taka profesjonalna mobilizacja przynosi często nieoczekiwany rezultat w postaci zespołu wypalenia zawodowego lub/i depresji, i to niezależnie od tego, czy nauczyciel, pedagog szkolny, psycholog pra-

cują w szkole publicznej, czy niepublicznej. Kompetencje tych zawodów bywają często mieszane, przekraczane są granice uprawnień zawodowych, stylów oraz sposobów oddziaływań wobec siebie nawzajem i wobec uczniów. Refleksja nad rolami zawodowymi mogłaby sprzyjać wytworzeniu się postawy ukierunkowanej bardziej na współpracę niż na rywalizację.

Nasza książka adresowana jest przede wszystkim do szkolnych pedagogów i psychologów, ale zawarte w niej informacje mogą być interesujące również dla studentów psychologii, pedagogiki, dla przyszłych nauczycieli oraz dla wszystkich osób związanych w jakiś sposób z procesem edukacyjnym.

Redaktorki

Bibliografia

Katra G., *Model roli psychologa szkolnego – propozycja własna*, w: *Rola i zadania psychologa we współczesnej szkole*, red. G. Katra, E. Sokołowska, Warszawa, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska i Fraszka Edukacyjna, 2010, s. 21–32.

Szanownych Czytelników informujemy, że na pytania związane z tematyką książki *Wokół roli i zadań pedagoga i psychologa w szkole* odpowiedzą redaktorki publikacji – www.wydped.com.pl/kontakt.php